

„HOLNAP IS FELKEL A NAP...”

- Kárpátalja a 20. században
egy görögkatolikus pap élettörténetén keresztül

EGYHÁZTÖRTÉNETI KONFERENCIA

Dr. Ortutay Elemér
születésének 100. évfordulója alkalmából

II. Rákóczi Ferenc
Kárpátaljai Magyar Főiskola
Beregszász, 2016. október 13.

Program

Megnyitó

09. 30 **Ft. Demkó Ferenc helynök**
Beregszászi Magyar Esperesi Kerület
- Dr. Orosz Ildikó rektor**
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
- Dr. Grezsa István kormánybiztos**
Miniszterelnökség

Előadások

10. 00 **Marosi Anita-Iván Gábor**
A Beregszászi Esperesi Kerület Médiastúdiója
Dokumentumfilm dr. Ortutay Elemér életéről
10. 30 **Ortutay Mária** főszerkesztő, *dr. Ortutay Elemér lánya*
Pannon Világ, Budapest
A nap árnyékában. Dr. Ortutay Elemér titkárnője voltam
10. 50 **Dr. Klestenitz Tibor** történész, posztdoktor
MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest
Az Ortutay-család a magyar sajtóban
11. 05 **Szamborovszkyné Dr. Nagy Ibolya** történész, könyvtárigazgató
II. RFKMF Apáczai Csere János Könyvtár, Beregszász
Impérium-váltások Kárpátalján a 20. században
11. 20 **Szkoropádszky Péter** görögkatolikus pap, doktorandusz
Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye, Palágykomoróc
A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye sui iuris státusza
11. 35 **Dr. Szakál Imre** történész, főiskolai tanár
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász
Beregszász az első Csehszlovák Köztársaságban.
Dr. Ortutay Elemér ifjúkorának színhelye
11. 50 **Dr. Csatóry György** történész, tanszékvezető
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász
A görögkatolikus egyház Kárpátalja tudományos életében a 20. század első felében

12. 05 **Szabó Konstantin** görögkatolikus pap, prefektus
Boldog Romzsa Tódor Teológiai Akadémia, Ungvár
Dr. Ortutay Elemér tanítványa voltam

12. 20 **Kávészünet**

12. 35 **Dr. Molnár D. Erzsébet** történész, főiskolai tanár
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász
II. világháború utáni koncepciók perek Kárpátalján különös tekintettel az egyházi áldozatokra
12. 50 **Tóth István** történész, nyugalmazott főkonzul, *Budapest*
A magyar értelmiség helyzete Kárpátalján a kommunizmus építésének évtizedeiben
13. 05 **Dr. Janka György** egyháztörténész, tanszékvezető
Sz. Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza
Anyaországi adalékok az „Újrakezdésről”
13. 20 **Dr. Dupka György** történész, igazgató
Intermix kiadó, Ungvár
A „...Holnap is felkel a nap” című kötet megírásának körülményei
13. 35 **Dr. Szolánszky Ágoston** görögkatolikus pap, teológiai tanár
Boldog Romzsa Tódor Teológiai Akadémia, Rát
A liturgikus nyelv kihatása a liturgikus hagyományra a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyében az elmúlt 25 éve alatt: anamnézis és perspektíva
13. 50 **Bendász Dániel** egyháztörténész, nyug. esperes,
Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye, Nagyszöllős
A Munkácsi Egyházmegye mártírpapjainak rehabilitációja és a boldoggáavatási ügyek jelenlegi állása
14. 05 **Zárszó**
Luscsák Nílus segédpüspök
Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye
Darcsi Karolina, alelnök
Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség
Agapé

Dr. Ortutay Elemér (1916 — 1997)

hitvalló, görögkatolikus pap, teológiai tanár életrajzi adatai

1916. június 2-án **született** Ungváron.

Teljes neve Ortutay Elemér Dénes.

Édesapja: Ortutay Jenő görögkatolikus pap. Édesanyja: Papp Ilona.

Testvérei Angyalka és Béla.

Az **elemi iskola** 1-2. osztályát Kövesligeten (ma Drahovo), 3-4. osztályát Beregszászon végezte.

Ifjúkorát Beregszászban töltötte, ahol 1927-1935 között a Beregszászi Állami Reálgimnázium diákja volt.

A **teológiát** Ungváron (1. évfolyam), Olmützön (2-3. évfolyam) és Budapesten (4-5. évfolyam) végezte.

Budapesten **doktorált** 1941-ben. Disszertációjának témája: „A keleti egyház nyilvános istentiszteletei.” 1942. március 24-én avatták doktorrá.

1941. szeptember 20-án **házasságot kötött** Vitéz Gabriellával a budai Flórián templomban. **Gyermekeik:** Péter (1942), Tamás (1943), Mária (1945), Jenő (1948), Csaba (1957)

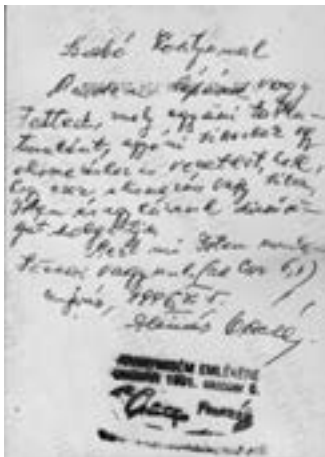
1941. október 5-én az ungvári püspöki palota kápolnájában **pappá szentelte** Sztojka Sándor püspök.

1945. április 20-ig a fiú- és lánygimnázium **hittanáraként** és **cserkészparancsnokként** működött, közben székesegyházi, majd Ungvár-Ceholnyai káplán volt.

1945-ben **teológiai tanár** lett Ungváron, ahol Romzsa Tódor püspök eltávolítása után 1947 és 1948 között filozófiát és görög nyelvet tanított.

1949 februárjától, a Munkácsi Egyházmegye likvidálásától, egy **faiskolában dolgozott**, ahonnan szintén elbocsátották.

1949. augusztus 29-én **letartóztatták**. 1949. október 20-án 25 évi kényszermunkára, 5 évi polgári jogfosztásra és vagyonelkobzásra ítélték.

1956. szeptember 14-ig **Vorkután raboskodott**, ahol előbb szénbányákban, egészsége romlása után pedig építkezéseken dolgozott.

17 évet dolgozott az Ungvári Kerámiagyárban. az utolsó két évet a raktárban. 1976. június 2-án vonult nyugdíjba.

Nyugdíjba vonulása után az illegális lelkipásztorkodással és papképzéssel foglalkozott. „Egyszemélyes Teológiai Akadémia” intézménye is hozzá kapcsolódik. 1989-ig illegális körülmények között 18 fiatalot készített fel egyházi szolgálatra, akiket titokban szenteltek pappá.

1989. november 8-án Szent Mihály ünnepén **Máriapócs**on végzett ismét nyilvánosan, teljes papi díszben szent liturgiát.

1991. június 21-én **aranyoklevéllel** tüntette ki a Pázmány Péter R. K. Hit tudományi Akadémia.

1991. október 6-án mondta **aranymiséjét**.

1991. november 12-én **rehabilitálták**.

1992. augusztus 18-án a Magyarok III. Világkongresszusán szónokolt.

1993-ban megjelent **viszsaemlékezése** „...Holnap is felkel a Nap” címmel.

1996. szeptember 30-án Budapesten a Magyarország Köztársasági Elnöke **Arany Emlékéremben részesítette** életútjának elismeréseként.

Cikkei jelentek meg a Kárpáti Igaz Szó, a Pánsíp, a Kárpátalja, az Igen, az Új ember és a Görög Katolikus Szemle hasábjain.

1997. január 25-én Ungváron **hunyt el**. **Temetése** 1997. január 28-án volt az Ungvári Görögkatolikus Székesegyházban.

Sírja az ungvári Kálvárián van.

Összeállította: Marosi István

Ortutay Mária

főszerkesztő, *Dr. Ortutay Elemér lánya*

Pannon Világ, Budapest

A nap árnyékában. Dr. Ortutay Elemér titkárnöje voltam

Jellemzése: esküjéhez hű, művelt, határozott, bátor. Bonyolult és gazdag az érzelmi, emocionális világa. A gondolat, szó és tett sohasem működtek külön. Pénz, siker, gazdagság, hatalom, hírnév nem érdekelte (nézd Lemberg és Leningrád tanszék). Különleges adottsága volt: nem félt. Az országot uraló félelem nála megtört.

Hatni tudott az emberekre szinte „fehér” mágikus erővel. Egyetlen ambíciója – feléleszteni, újraindítani a görögkatolikus egyházat. Konspirációs tervei: akadémia, papnevelés, papszentelés stb.

Magyarok Világkongresszusa, Mátyás Templom, görögkatolikus szentmise (hat római püspökkel együtt) Kárpátaljáért.

Halál közeli állapotában, a kettészakított „lenti” és „fenti” világ szinte eggyé vált. Erejének utolsó leheletével is misézett. Megnyílt a világ számára a tudatfeletti világosság felé. Médiumi talentum volt, de főképp lelki ereje. Családján kívül a tanítványait szerette a legjobban.

Szellemi, lelki ereje folytatódik itt is. Örömmel, hálával tölt el. Ne szakadjon meg soha ez az áramlás!

Dr. Klestenitz Tibor

posztdoktor

MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest

Az Ortutay-család a magyar sajtóban

Az előadás arra tesz kísérletet, hogy az információtörténet eszközeinek segítségével bemutassa, hogyan jelent meg az Ortutay család a magyar sajtóban, elsősorban az országos jelentőségű napilapokban és folyóiratokban.

Az anyag egyenetlen eloszlásának eredményeként Ortutay Jenő személye kerül a középpontba, aki politikusként, a beregszászi magyarság egyik legfontosabb vezetőjeként viszonylag gyakran keltette fel az országos sajtó érdeklődését. Leginkább 1938-ban és a következő években szerepelt sokat, amikor az első bécsi döntés eredményeként Beregszász ismét Magyarországhoz került, és megkezdődött a terület visszaintegrálása.

A szovjet korszakban a korábbi évek viszonylagos hírbőségét a teljes hallgatás váltotta fel, ami csak 1989-től, a rendszerváltás eredményeként kezdett megváltozni. Ortutay Elemér ezt követően vált a magyarországi sajtó rendszeres szereplőjévé.

Szamborovszkyné Dr. Nagy Ibolya

történész, könyvtárigazgató

II. RFKMF Apáczai Csere János Könyvtár, Beregszász

Impérium-váltások Kárpátalján a 20. században

Európa közepén, stratégiai helyen fekszik a vidék, ahol élünk: Kárpátalja. Valószínűleg ennek köszönhetjük, hogy a hadak útjává vált a XX. században e talpalatnyi föld. Amikor százéves távlatból nézünk vissza, akkor „boldog békeidőnek” tűnik az első világháborút megelőző időszak. Lehet, hogy az volt, meg az is lehet, hogy nem. Az azonban biztos, hogy amennyiben a nagy háború utáni száz évet vizsgáljuk, akkor e vidéken besűrűsödött a történelem és egy emberöltő alatt (ami nem is olyan sok a történelem léptékével mérve, hisz mindösszesen hetven év) négy birodalom, főhatalom váltotta egymást, s csak a legutóbbi volt vérmélküli folyamat. Úgy adódott, hogy mi, magyarok elszenvedői voltunk ezen folyamatoknak, amely sok nemzettársunkat megnyomorított és sokak életébe került. S hogy még mindig vagyunk itt és itt vagyunk, azt azon elődeinknek is köszönhetjük, akik Kovács Vilmoshoz és Ortutay Elemérhez hasonlóan vallották, hogy „holnap is élünk” és „holnap is felkel a nap”, Isten kegyelméből.

Előadásomban a rövidnek is nevezett XX. század azon államhatalmi váltásait és azok következményeit mutatom be (lehetőleg alulnézetből), amelyek szülőföldünket érintették, s elsősorban az itt élt/élő emberek szemszögét veszem alapul most és nem csak a nagypolitikát.

„HOLNAP IS
FELKEL A NAP...”

„Ezen nem volt szabad meghátrálnom,
mert magam után hősök volna követek,
azik belém kapaszkodtak.”

Dr. Ortutay Elemér
bíró, ügyvéd, országgyűlési képviselő

- Képrétalja a 20. században egy görögkatolikus pap élettörténetén keresztül

Szkoropádszky Péter

görögkatolikus pap, doktorandusz

Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye, Palágykomoróc

A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye sui iuris státusza

A II. Vatikáni Zsinat sajátos egyházképet alakított ki és a Katolikus Egyház úgy határozza meg magát, mint *communio Ecclesiarum*, vagyis egyházak közössége. Ennek a *communiónak* nem csak az egyes egyházmegyék az alanyai hanem a rítus szerint elkülönülő részegyházak csoportjai, melyeket ma jogrendben sajátjogú egyházakként definiál a kánonjogi terminológia. Ez a fegyelmi önállóság feltételez egy sajátos és közös jogi, teológiai és liturgikus örökséget. Ebben a megváltozott egyházképben találta magát az 1989-ben illegitimitásból előlépett Munkácsi Egyházmegye is, mely közvetlen Rómának alárendelt státuszát 1937-ben nyerte el, kilépve az esztergomi prímás-érsek metropolitai joghatósága alól. Az újjáéledő Munkácsi Egyházmegye megőrizte ezt a sajátos önállóságot a függetlenségét kimondó Ukrajna területén is, annak ellenére, hogy történtek kísérletek az az ukrán sajátjogú nagyérseki egyházba történő beolvasztására, mivel a papság jelentős része és az egyházmegye akkori vezetése ellenált ezeknek a folyamatoknak. Nagy szerepe van eb-

ben az illegitimitás éveiben a papság nevelését egy személyben magára vállaló dr. Ortutay Elemérnek is. Mit jelent ma ez a sajátjogú státusz? Milyen perspektívák előtt áll a jövőbeni fejlődésében a Munkácsi Egyházmegye és benne az egyházmegye híveinek tizedét alkotó görögkatolikus magyarság? Ezekre a kérdésekre keresi a választ ez az előadás.

„HOLNAP IS
FELKEL A NAP...”

„Ezen nem volt szabad meghátrálnom,
mert magam után hódolva volna sokan,
azik belém kapaszkodtak.”

Dr. Ortutay Elemér
1874-1958

- Képzatalja a 20. században egy görögkatolikus pap élettörténetén keresztül

Dr. Szakál Imre

történész, főiskolai tanár

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász

Beregszász az első Csehszlovák Köztársaságban.

Dr. Ortutay Elemér ifjúkorának színhelye

Az Ortutay család életének Beregszászi szakasza 1925-ben kezdődött. A családfő, aki esperes-lelkészként kezdte a városban tevékenységét, 1927-ben és 1928-ban is mandátumot kapott a községi tanácsban, amely 1928-ban községi előljáróvá (polgármesterré) választotta. Az Ortutay család hamar Beregszász közösségének megbecsült és meghatározó részévé vált, tevékenységük jelentősen hozzájárult a két világháború között a város arculatának formálásához. A Beregszászon eltöltött évek, különösen a gimnázium légkörre meghatározó volt Ortutay Elemér számára is.

Eladásomban levéltári források segítségével kívánom bemutatni Beregszász két világháború közötti történetének jellegzetességeit. Elsősorban azoknak a változásoknak kívánok figyelmet szentelni, amelyek a város életében bekövetkeztek az első Csehszlovák Köztársaság fennhatósága alatt.

Dr. Csató György

történész, tanszékvezető

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász

A görögkatolikus egyház Kárpátalja tudományos életében a XX. század első felében

Értekezve a XX. század eleji görögkatolikus tudományos életéről, nem tekinthetünk el a több évszázados előzményektől, hisz régióink tudományossága éppen görögkatolikus egyházi alapokon jöhetett létre. A tudományosság kibontakozásában jelentős szerepet játszott az ungvári papi szeminárium, amely egy sajátos „felsőoktatási intézményként” működhetett, amely éltetően sugározta a történelmi Magyarország északkeleti tájain elsősorban a humán tudományokat. A huszadik századi rendszerváltások ebben a térségben hol korlátozták, hol pedig erősítették ezeket az egyházi hagyományokat. A politika egyaránt nyomást gyakorolt mind az egyházra mind a tudomány képviselőire. Az előadásban nyomon követhetjük a görögkatolikus egyház küzdelmét a XX. század politikai-kulturális viharai közepette. Megjelenítjük elsősorban a humán, ezen belül a történettudomány kiváló képviselőit, akik görögkatolikus iskolákon nőttek fel. Ettől függetlenül másképp vélekedtek különböző a múltat érintő kérdésekről, amelyek ma is

aktuálisak történetírásunk szempontjából. A Kárpátalján alakult tudományos és kulturális társaságok tagjai között jelentős szerepet játszott a görögkatolikus papság.

„HOLNAP IS
FELKEL A NAP...”

„Ezen nem volt szabad meghátrálnom,
mert magam után hódolva volna sokan,
azik belém kapaszkodtak.”

Dr. Ortutay Elemér
Atyunk, országunk hitvese

- Képrétalja a 20. században egy görögkatolikus pap élettörténetén keresztül

Szabó Konstantin

görögkatolikus pap, prefektus

Boldog Romzsa Tódor Teológiai Akadémia, Ungvár

Dr. Ortutay Elemér tanítványa voltam

Visszaemlékező előadásomban szeretném „idevarázsolni” Elemér bácsit, vagyis Dr. Ortutay Elemért, az embert, a férjet és vőt, a tanárt és professzort, a papot, a püspök ordinárius hűséges és készséges munkatársát.

Először öt levélből, írásból akartam ízelítőt adni, de az idő szűke miatt egy levél alapján ismerhetjük meg ki is volt és főleg milyen „Ember” volt Dr. Ortutay Elemér.

Dr. Molnár D. Erzsébet

történész, főiskolai tanár

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász

II. világháború utáni koncepciós perek Kárpátalján különös tekintettel az egyházi áldozatokra

A kárpátaljai magyarság második kisebbségi korszakának kezdetén, a térség szovjetizálásának időszakában került sor arra a szovjet hatalom által vezényelt tisztogatási sorozatra, melynek célja volt a közösség értelmiségi rétegének, a történelmi egyházak képviselőinek, a kolhozosításnak ellenálló gazdálkodóknak eltávolítása a rezsím hatékony kiépítésének az útjából. Az ellenük levezényelt, többnyire a GULÁG táborokba történő deportálással végződő koncepciós perek révén ugyanis a „vezetők” vagy „pásztor” nélkül maradt, megfélemlített kárpátaljai magyarságot a megszálló szovjet hatalom képviselői sokkal inkább akadálymentesen tudták beintegrálni a rezsímbe. Az intézkedés révén a sztálinizmus áldozataivá váltak nemcsak a kommunista rendszerrel bármilyen formában szembehelyezkedő személyek, de azok is, akikben a pártfunkcionáriusok potenciális akadályozó tényezőt láttak a Sztálin nevével fémjelzett rendszer kiépítésében.

Jelen előadásban a Kárpátalján végrehajtott tisztogatási sorozat részeként olyan, a szovjet vezetés értelmezésében valós, vagy lehetséges ellenséget jelentő társadalmi csoportokhoz tartozó személyek – különös tekintettel a történelmi egyházak képviselőire – perbe fogása, az ellenük levezényelt, többnyire GULÁG táborokba történő deportálással, börtönbüntetéssel végződő koncepciós perek, koholt vádak kerülnek bemutatásra, melyek hozzájárultak a korra jellemző, jelentős társadalompolitikai változásokhoz.

Tóth István

történész, nyugalmazott főkonzul, Budapest

A magyar értelmiség helyzete Kárpátalján a kommunizmus építésének évtizedeiben

A kárpátaljai magyarság 1944 őszén drámai sorsfordulóra kényszerült. A bevonuló Vörös Hadsereg, a politikai döntések egyértelművé tették az újabb főhatalomváltozást. Mindezt a polgári életvitelhez és berendezkedéshez szokott lakosság számára rendkívül brutálisan.

A munkára fogható civil férfiak kényszermunkára hurcolása, egyházi személyek vegzálása, a görög-katolikus egyház „megszüntetése”, hitüket megtartó papjainak súlyos büntetése, ezek kísérték a később „felszabadításnak” hazudott eseményt.

Az előadás a háború utáni helyzettől a Szovjetunió széthullásáig tartó időszakról kísérel meg vázlatos képet fölillantani. Ebben benne lehetnek a napjainknak szóló tanulságok is.

Arról, hogy a sztálinizmus idejétől a Birodalom széthullásáig hogyan próbálta önazonosságát megvédeni a kárpátaljai magyarság. Fölvázolva azt, hogyan viselkedett a hatalom iránt lojális, és az azzal szemben polgárjogi megmozdulást elindító mozgalom. A dolgozat kísérel arra is, hogy megpróbálja megtalálni az eltérő magatartások indítékait.

„HOLNAP IS
FELKEL A NAP...”

„Ezen nem volt szabad meghátrálnom,
mert magam után hősök volna azok,
akik belém kapaszkodtak.”

Dr. Ortutay Elemér
Atanáz, magyarsági hittudomány

- Kárpátalja a 20. században egy görögkatolikus pap élettörténetén keresztül

Dr. Janka György

egyháztörténész, tanszékvezető

Sz. Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza

Anyaországi adalékok az „Újrakezdésről”

Visszaemlékezésemben először dr. Ortutay Elemérrel kapcsolatos személyes emlékeimet elevenítem fel, legelőször 1991. júniusi közös diploma átvételünket a Pázmány Péter Római Katolikus Hittudományi Akadémián, majd Rózsák terei emlékezetes prédikációját, máriapócsi találkozásainkat.

A Görögkatolikus Szemlében, Kalendáriumban megjelent írásai is kiegészítik azt a képet, amellyel hozzájárult Kárpátalja és a görögkatolikuság, a magyarság újbóli megismeréséhez és anyaországbeli megismertetéséhez, újra „felfedezéséhez” az agyonhallgatott évtizedek után.

Végül összegzem azt a segítséget, melyet a hajdúdorogi egyházmegye próbált nyújtani a kárpátaljai görögkatolikusok, s különösen is a magyar görögkatolikus testvéreink számára.

Dr. Dupka György

történész, igazgató

Intermix kiadó, Ungvár

A „Holnap is felkel a nap” című kötet megírásának körülményei

Dr. Dupka György előadásában többek között dr. Ortutay Elemér atya, teológus írásait elemzi, amelyek a kárpátaljai és a magyarországi sajtókiadványokban (Hatodik Síp, Kárpátalja, Kárpáti Igaz Szó, Pánsíp, Magyarok Világlapja stb.) 1989-1993 között jelentek meg. Ekkor szövődött köztük az atyai jellegű jóbarátság.

A kultúrpolitikus biztatására Ortutay Elemér az egyházi szolgálat mellett a helyi és a nemzetközi magyar civil fórumokon egyre több közszereplést vállalt. Ott volt és mondott hatalmas tapsvihart kiváltó beszédet a Magyarok Első Világtalálkozóján, az Anyanyelvi Konferencia esztergomi konferenciáján és számos más közművelődési rendezvényen, a sztálinizmus áldozatainak emlékére emelt emlékjelek felavatásán, ahol hően szeretett egyháza és a magyarság érdekében emelte fel szavát. Amikor elérte a 75. évet, akkor Dupka György felajánlotta segítségét, hogy közreműködik emlékkönyvének összeállításában, megjelent cikkeinek felkutatásában. Nagy elfoglaltsága mellett sikerült közös erővel,

több mint száz oldalnyi anyagot egybeszerkeszteni és az általa vezetett Intermix Kiadónál megjelentetni, amelynek ungvári és budapesti könyvbemutatója feledhetetlen élményt szerzett nemcsak a kötet szerkesztőinek, hanem az aranymisés áldozópapnak is, aki az olvasóihoz szólva üzenetként idézte Szent Pál apostolt: “Amit tanultatok, kaptatok, hallottatok és nálam láttatok, az tegyétek, és veletek lesz a béke Istene.”

Dr. Szolánszky Ágoston

görögkatolikus pap, teológiai tanár

Boldog Romzsa Tódor Teológiai Akadémia, Ungvár-Rát

A liturgikus nyelv kihatása a liturgikus hagyományra a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyében az elmúlt 25 éve alatt: anamnézis és perspektíva

A világ teremtésétől kezdve a szere-
tett nyelve a legfontosabb és leginkább
maradandó. Az Isten iránt érzet szeretet-
tünk hangja különböző rítusokban más
és más módon nyilvánul meg, anélkül,
hogy rongálná a szeretett mértékét vagy
őszinteségét. Gyakran tapasztaljuk,
hogy egy-egy rítus össze van kötve va-
lamilyen kulturális közeggel vagy be-
szélt nyelvvél, amelyeknek a maguk ré-
széről kihatásuk van magára a rítusra is.

A Munkácsi Görögkatolikus Egy-
házmegye rítusa a konstantinápolyi tra-
díciót követi, amelyből egy sajátosság
liturgikus hagyomány alakult ki, legin-
kább multinacionális és multi lingvisz-
tikus szinten.

Az idők folyamán azonban észreve-
hetővé vált, hogy a beszélt és a liturgikus
életben használt nyelveknek bizonyos
mértékben kihatásuk van a liturgikus
hagyományra. A Munkácsi Görögka-
tolikus Egyházmegyében ennek három
főágazatát láthatjuk: ószláv, magyar és
ukrán. Kiváltképp az elmúlt 25 év alatt
sok olyan külső befolyás érte az Egy-
házmegye liturgikus hagyományát,

amely felbontotta annak eredeti egysé-
gét és szépségét. Ahelyett, hogy egy ősi
és közös hagyományt több nyelven tár-
nánk a világ elé, mindinkább széthúzá-
sok, félreértések vagy akár konfliktusok
kialakulását idézi elő.

A legfőbb ok, ami miatt az egy-
házmegye liturgikus hagyományának
egységessége megbomlott, leginkább
az, hogy nincsenek egyesített tartalmú,
de különböző nyelvű liturgikus köny-
vek. A magyar nyelvet használó hívek
a Hajdúdorogi Metropólia kiadványait
használják, míg az ukrán ajkúak az Uk-
rán Görögkatolikus Egyház könyveiből
imádkoznak. A Hajdúdorogi Metropó-
lia valamelyest eltávolodott a Munkácsi
Egyházmegye gyökereitől, az Ukrán
Egyháznak pedig nem is voltak ilyenek.

Előadásunkban ennek a problémá-
nak a megoldására keressük a megol-
dásokat.

Bendász Dániel

egyháztörténész, nyug. esperes,

Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye, Ungvár-Nagyszőlős

A Munkácsi Egyházmegye mártirpapjainak rehabilitációja és a boldoggáavatási ügyek jelenlegi állása

A második világháború befejeztével Kárpátalján ádáz megtorlás kezdődött az itt működő egyházak ellen.

Romzsa Tódor mártír püspökünk hitvalló, rövid élete nem maradt számkra pusztába kiáltott szó, hanem példaértékű az utókor mindenkori püspöke, papsága és hívei részére.

Szemedi János (1921-1978-2008) bátran, minden nehézség ellenére 1995 júniusában érkezettnek látta az időt megkezdeni Romzsa Tódor mártír püspök boldoggá avatási eljárását.

A sokat szenvedett Kárpátalján a görög katolikus egyház papjai is kivették részüket az üldöztetésből, akiket joggal nevezhetünk Isten Szolgáinak. 2003. december 8-án megkezdődött Chira Sándor, Orosz Péter püspökök, valamint 77 vértanú társaik boldoggá avatási eljárása. 2007. június 1-én Mílán püspök kinevezte az egyházmegyei bizottságot a boldoggá avatási eljárás anyagának előkészítéséhez.

Hogy hogyan is jutottunk el eddig, milyen körülmények vezettek oda, hogy II. János Pál Pápa ukrainai lelki-

pásztori útja során 2001. június 27-én boldoggá avatta Romzsa Tódor mártír püspököt, valamint hol tart jelenleg a többi vértanú boldoggá avatási eljárása, ezekről szól előadásom.

„HOLNAP IS
FELKEL A NAP...”

„Ezen nem volt esély meghátrálnom,
mert magam után hódos volna azokat,
akik belém kapaszkodtak.”
Dr. Ortutay Elemér
Kárpátalja, Magyarországi Görög Katolikus Püspökség

- Kárpátalja a 20. században egy görögkatolikus pap életéretésén keresztül

A kettézárt falu Zelei Miklós interjúja Dr. Ortutay Elemérrrel

A nevem Ortutay Elemér, ungvári gyerek vagyok, arról híres, hogy öt-hat államban éltem eddig, és mindig Ungváron laktam. Itt születtem 1916-ban, a Monarchiában. Csehszlovákiában jártam iskolába meg első szemináriumba, Magyarországon voltam kispap, Magyarországon szenteltek görög katolikus pappá, a Szovjetunióban tartóztattak le, Ukrajnában öregedtem meg, és még ma is Ungváron vagyok.

Bakó Zoltán? Öreg emberek, mint én is, szeretnek a régi barátokról beszélni. A szemináriumot három helyen végeztem. Ungváron voltam elsőéves. Utána Olmütz, Morvaországban van, Olomóc, ott két évet jártam, és azután Budapest. Olomócon együtt voltam Bakó Zolival, idősebb volt nálam, 1913-ban született, vagy 1912 végén. Orvosnak készült, Pozsonyban egy évet, másfél évet el is végzett, aztán azzal kacérokodott, hogy író lesz. Utána mégis papnak ment.

Erről azt mesélte nekünk, röhögjétek ki, de hallottam, Bakó Zoli, menj papnak!

Olomócon központi szeminárium volt, négy kárpátaljai görög katolikus volt ott, a többiek mind rómaiak. Magyarok is négyen voltunk, de én voltam az egyetlen görög magyar, a másik három latin szertartású volt, s az egyikük volt Bakó Zoli. Pontosan megmondom ennek az idejét, mert 1938. november 2-án lettünk magyarok, tehát 1936–37-ben tanultunk ott. De Zoli egy évvel feljebb járt, mint én. Arról volt nevezetes, csak szeretettel tudok rá gondolni, hogy sehogy se mentek neki a szláv nyelvek, Olomócon pedig a latinon és a németen kívül a cseh is előadási nyelv volt, s mivel a tanárok többsége cseh volt, szívesebben vették, ha csehül felelünk. De Zoli azért mindig letette a vizsgákat, segítették egymást, összekapcsolódtunk.

Őt hamarabb fölszentelték. Munkácsra került, Munkácson hitoktatott, és a környékén működött. Kis termetű, vékonyka, erős szemüveget viselő férfi volt, nem mutatós. Nem volt nagy szónok se, a szó oratóri értelmében, de amikor elkezdett beszélni, mindenki tátott szájjal hallgatta. Bársonyos hangja volt, és ha beszéltél vele, biztos lehettél abban, hogy nem hazudik. Olyan természetesen beszélt a bűnösökkel is, és olyan hatással volt rájuk, hogy valóban megtisztultak. Amikor hazajöttünk a lágerből, kissé meg voltak fertőzve az emberek. Én Vorkután voltam, ő is valahol arrafelé, őt is elítélték huszonöt évre, épp úgy, mint engem meg a többieket.

Hazajöve azt tapasztaltuk, hogy a híveink egyoldalúan táplálkoztak lelkileg, ennek az okai között szerepelt az is, hogy a papoktól sokan féltek... Bizalmatlanok voltak ahhoz a paphoz, aki nem került a gulágra. Miért nem? Megkérdezték, ki küldött.

László atya.

Volt börtönben?

Nem.

Ez már gyanús volt. Ilyen volt a légkör, amikor 1956-ban, Sztalin halálát követően hazajöttünk.

Epikia, ez egy görög szó, latinul: benigna interpretatio legis – a törvény tetszés szerinti magyarázata. Ez egy borzalmas, veszedelmes erkölcsi probléma: amikor valaki nem akarja beismerni a bűnét, hanem mindenféleképp mentséget talál, és megnyugtatja ezáltal magát. A hét-nyolc-kilenc-tíz év alatt, amíg nem voltunk idehaza, nagyon sokan megnyugtatták magukat, hogy az abortusz természetes dolog, hisz mit adok majd a gyerekeknek, miből élünk meg? Hogy megcsaltam a férjemet, vagy a feleségemet, az is természetes, hiszen fiatal vagyok. Ha férfi voltál, és nem nősültél meg – hát, meg kell azt gondolni! Mindenre találni magyarázatot. És Bakó Zoli a kedvességével, a keresetlenségével olyan hatással volt a bűnösökre, hogy képesek voltak magukba nézni, és – amint már mondtam – valóban megtisztultak.

Hét évet leült a lágerban, hazajött, és Munkácson élt, úgy tudom, ott is halt meg. Itthon én már nem találkoztam vele, mert ellenőrzés alatt álltunk. Senki se hitte volna el, hogy én Zolihoz azért megyek, hogy megigyak vele egy kávé, vagy egy teát. Összeesküvés! Mi, lágerviselet papok, nem nagyon találkoztunk.

Még a Gorbacsov uralma alatt is engem minden szombaton ellenőriztek. Vagy jöttek, vagy behívtak. Nyilvános helyre nem mehettem, ha meg akartam inni valakivel egy kávé, akkor itthon. De ha valaki meghívott mondjuk a Kárpáti Szállodába, csak a szobájába mehettem vele, az étterembe nem. Már egy éve uralkodott Gorbacsov, amikor nálam még házkutatást tartottak, elvittek leveleket, kéziratokat, azóta se adták vissza. A szovjet hatóságok még a saját árnyékuktól is féltek!

Nem azért engedtek minket haza, mert meg voltak győződve arról, hogy ártatlanok vagyunk, hanem a világpolitikai nyomás eredményeképpen. Kölcsönre is szükségük volt már, és kénytelenek voltak bennünket elengedni, de nem hittek nekünk.

Bakó Zoli mint ember a legkedvesebb barátaim közé tartozott, mint papra pedig a legnagyobb tisztelettel gondolok rá vissza. Bennünket az 54-es paragrafus alapján ítélték el. Ez egy rendkívüli paragrafus, egy különleges törvény volt, amely csak a politikai elítéltekre vonatkozott. Volt egy A és egy B csoport, s a lényeg az volt, hogy akiket az 54-es paragrafus alapján ítélték el, azok a fasiszta rendszert támogatták, vagy konkrétan, vagy morálno, vagyis erkölcsileg. Ez pedig nagyon tág fogalom. Elég volt az, hogy például május 1-je volt, mondjuk kedden, és előző vasárnap a templomban nem azt mondtad, hogy május 1-jén felvonulás lesz, hanem a Szűzanya tiszteletére litánia. Minden lépésedbe belekötöttek azért, hogy kimondhassák: a fasiszta rendszert támogatód. Zolit is, engem is az 54-es alapján ítélték el, huszonöt plusz öt évre. A plusz öt az száműzetés lett volna, de elmaradt.

Én egy kölyök voltam még, amikor elvittek, nem Elemér atyának, hanem Öcsinek hívtak a barátaim és az ismerőseim. Huszonöt és fél éves koromban doktoráltam Budapesten, s rögtön kineveztek hittantanárnak Ungvárra, az M. kir. Állami Drugeth Gimnáziumba, ez volt a fiúgimnázium, és az M. kir. Állami Árpádházi Szent Erzsébet Leánygimnáziumba. Nagyon szerettem a hivatásomat, a hobbim is volt a nevelés és a tanítás. Diákkoromban is mindig én voltam a futballcsapat kapitánya, cserkészparancsnok, őrsvezető. Úgyhogy a kinevezésem után rögtön megszerveztem a futballcsapatot, a cserkészcsapatot, tudtam velük focizni, az öcsém a Ferencváros nagy játékosa volt, én is szerettem a sportot, és csak a fiatalokkal foglalkoztam.

Bejöttek a testvéreink, a gimnáziumból persze elbocsátottak. Hát, hogy úgy mondjam, a gimnáziumot ugyancsak elbocsátották... Ezután én káplánkodtam itt az ungvári plébánián, és végeztem, amit egy káplán végez. Mise, temetés, esketés... Jött 1949. Kárpátalját addigra már beolvasztották a Szovjetunióba. Oroszítás, szovjetizálás – ez ötödrangú kérdés volt. Moszkvának kellett egy terület a Kárpáton túl ahhoz, hogy Közép-Európát igazán kézben tudja tartani.

Az ő nézetük szerint Kárpátalján a szlávok csak ukránok lehetnek, és esetleg néhány szlovák, meg a magukat ittfelejtett csehek. De a ruszin vagy rutén szavakat eltörölték. Aki ruszin volt, annak csakis azt írták be a paszportjába, mert akkor még beírták a nemzetiséget is, hogy ukrán. A ruszinságot eltörölték, pedig a legszűkebben számítva is legalább hatszázötvenezer ruszin él Kárpátalján. Máról holnapra mind ukránok lettek.

A magyarok kétszázhuszezren vannak. Jött a vallási probléma. Azokat a vezető rétegeket, papokat, tanítókat, akiknek mindennapi kapcsolatuk van a néppel, el kellett tüntetni. A tanítókat könnyű volt! Mert a háború alatt vagy behívták őket katonának, vagy ha nem, akkor pedig minden tanító hivatalból leventeoktató is volt. Aki pedig leventeoktató volt, az a fasiszta rezsimet támogatta.

Beregszászon három felekezet volt. Az édesapám görög katolikus pap volt, Pásztor Ferenc volt a római katolikus pap, és Szutor Jenő bácsi a református. Egyszerre tartóztatták le mindhármojukat, nem sokkal a háború befejezése után. Aki valamiképp befolyással volt a magyarságra és Kárpátalja népére, azt letartóztatták vagy megölték.

Ezután következett a görög katolikus vallás likvidálása. Kárpátalja zöme görög katolikus volt, a filiálékkal együtt több mint négyszáz templommal. Vagy százat rögtön a háború utáni években elvettek, azután mindet. Magát a görög katolikus egyházat kellett megsemmisíteni. Az volt a parancs, hogy tagadjuk meg a római pápát, és ismerjük el minden oroszok pátriárkáját. Ukránul úgy mondták: dobrovilne vozzjednanja z roszijszkim pravoszlavjam, önkéntes újraegyesülés az orosz pravoszláviával.

Rövid szöveget kellett aláírni. Annyit, hogy Aleksziosz moszkvai pátriárka a főnök, a többi, szentképtaposásról, egyebekről – legenda. Az viszont gyakran előfordult, hogy aláírás után, az aláírás fölé még odagépeltek valamit. Az aláíró papok hazamehettek, és folytathatták az életüket, de most már pravoszláv pópaként. Oroszul úgy nevezik az aláírtakat, hogy podpízannije. De ez nagyon kultúrno. Nem szokták mondani, hanem köpnek helyette egyet.

Nem írtunk alá. Elkezdődött az erkölcsi és a fizikai nyomás. Mi, görög katolikus papok, családosak vagyunk. A feleségem pesti lány, neki Kárpátalja falu volt, még ma se tud szlávul. Amikor letartóztattak, négy apró gyerek maradt itthon, a legidősebb, Péter, első osztályos volt.

Az elítélésem után megállt a ház előtt két autó, hogy a feleségem üljön be a gyerekekkel, átviszik Budapestre, ahol anyósom lakott, külön lakást és állást kap, okleveles tanítónő, csak azt a kis papirost kell aláírnia, hogy nem fogja használni az Ortutay nevét, mert egy árulónak a nevét se ő, se a gyerekek ne használják. Csak ezt kellett volna aláírnia. Nem írta alá, itt maradt, egy szobában, és takarítónő volt a négy gyerek mellett.

A feleségünk hatalmas erkölcsi erőt adott nekünk, és igazat mondott Chira Sán-

dor püspökünk, aki karagandai száműzetésben halt meg 1983 májusában, hogy nekünk nincs jogunk fölvágni, hogy hősök voltunk. Nem voltunk azok. Bennünket a jó Isten kiválasztott, kegyelmével megerősített, és igénybe vette a feleségünket is, hogy ne legyünk aljasok. Így kerültem én is Vorkutába. Nekem nem szabad esküszegőnek lennem. Inkább meghalunk, de hazánkat, Istenünket nem tagadjuk meg. Engem a jó Isten annyira szeretett, hogy nekem ilyen feleséget adott.

Amikor letartóztattak, nem tudtak ellenem vádpontot találni, nem bántottak, hanem kéthetes lelki nazsim, nyomás alatt tartottak. Emlegették a négy apró gyereket, meg ehhez hasonlók. És két hét múlva itt Ungváron, a KGB börtönében közlik velem, hogy másnap szabadon bocsátanak, mert nincs ellenem semmi.

Amikor lementünk a pincébe, ahol ültem, tizenketten voltunk, mint az apostolok, hat görög pap, három magyar csendőr, meg a besúgók, de a mi cellánkban nem volt olyan veszedelmes besúgó – mindnyájan gratuláltak, hogy szabadulni fogok. Az első és az utolsó eset volt, hogy hittem ezeknek. Azóta se hiszek.

Másnap, 1949. október 5-én, kihallgatásra, sz véscsami! A holmival. Bevittek a kihallgatósobába, az volt a fura, hogy nem egyedül Nyekraszov őrnagy volt ott, aki letartóztatott, és az ügyemet vizsgálta, hanem összesen vagy nyolcan. És nem a sarokba ültettek, ahogy szokták, és nem mondták, hogy hé, Ortutáj, hanem prosú tovaris Ortutay. Sőt, megkínáltak cigarettával is.

Azt mondja Nyekraszov, hát akkor intézzük el, és a kisasszony írja, hogy semmi vádpontot nem találunk.

Október 5-én szentelték pappá, 1941-ben, igen?

Igen.

Tehát 6-án, 7-én mindennap misézett?

Nem 6-án, hanem 12-én volt a primícia, az első misém.

Novemberben is misézett, minden nap?

Igen.

Decemberben is?

Igen.

Kisasszony, írja be, december 1-jén, 2-án, 3-án, 4-én, 5-én, 6-án, 7-én, 8-án is, egészen január 1-jéig misézett. Írja alá!

Igen.

Mire egy másik is megszólal, jó, de még pontosítsuk, hogy többet ne kelljen Ortutayval törődnünk, vegyük januárt is, februárt is. Külön jegyzőkönyv.

Tehát 1942 januárjában is misézett?

Igen.

Január 7-én, 8-án, 9-én, amikor nálunk karácsony van, a régi naptár szerint?

Igen.

És 28-án, amikor a feleségének a születésnapja van?

Akkor is, persze.

Tehát 29-én, 30-án, 31-én is misézett?

Igen.

Februárban is?

Igen.

Írja alá!

Igen.

Na, mehet is haza.

Megszólal egy harmadik, tisztázzuk még márciust és áprilist is! Megint sorolják a dátumokat, március elseje, másodika, harmadika, végig az egész hónapot. Ezt is aláírtam. A harmadik jegyzőkönyvet.

Fölugrott a prokuror, az ügyész, és diadalmasan lengette az aláírt jegyzőkönyvet, hogy Ortutáj a fasiszta rezsim támogatója, moralno.

December 6-án misézett Horthyért, a névnapja volt, január 30-án misézett Hitlerért, azon a napon választották meg kancellárnak, március 15-én pedig a fasiszta Magyarorszáért! Tehát erkölcsileg támogatta a fasisztákat!

Ennek alapján ítélték el.

Beismertem a bűnösségemet, olvasta a prokuror, mert beismertem, hogy december 6-án, január 30-án, március 15-én miséztem, beismertem, hogy a fiatalokat harcra buzdítottam a kommunisták ellen, mert cserkészparancsnok voltam, és a cserkészindulóban benne van, hogy ez a harc a miénk, idézték is.

Két tanú ellenem vallott, az egyik a gimnázium igazgatója volt, azt kérdezték tőle, látta misézni Ortutájt?

Láttam.

Ő volt a cserkészparancsnok?

Ő volt.

A másik tanú ugyanígy.

1949. augusztus 29-én tartóztattak le, október 5-én huszonöt évre ítélték, 1950. február 2-án elvittek Lembergbe mindnyájunkat, Lembergől Murmanszkba, onnan Vorkutába kerültem, Vorkután levetkőztettek minket pucérra, fiatal komszomollányok megcsipkedték a hasunkat, hogy erősek vagyunk-e, van-e rajtunk elég hús, egy bottal a nemi szervünkre vertek, hogy nem vagyunk-e nemi bajosak, és beosztottak engem is szénbányába.

Háromezeröttszázan voltunk a 17-es lágerban. Három olyan embertípus volt a lágerban, akiről öt perc alatt kiderült, hogy kicsoda. A besúgó, a zsidó származású, és a katolikus pap. Tizenheten voltunk görög és római katolikus papok, szétszórva, különböző barakkokban. Válogatott társaság jött össze!

Három bűn volt, amiért tíznapi karcerral büntettek. Egy gatyában, naponta egy csajka víz és háromszáz gramm kenyér: ez volt a karcer. Be lehetett dilizni. Megfagyni nem tudtál, mert annyira nem volt hideg, de egy gatyában kellett végigdidegálni a tíz napot. Ablak nem volt. Sokan bediliztek a magányban. Ez a legszigorúbb büntetés volt, börtön a börtönben. A három bűn: ha a munkába nem mentél ki, otkáz ot rabóti, ha kártyáztál, és ha miséztél. Féltek a misétől, mert aki misézik, azt nem lehet átnevelni, bennünket pedig azért vittek lágerba, hogy átneveljenek. Nem sikerült. Nagyon ritkán árultak be papot, még az ateisták se tették meg, csak a besúgók. Amikor 1953. március 7-én Sztalin apánk meghalt, a besúgók közül tizenhetet likvidáltak. Azok a szerencsétlenek álmukban se gondolták, hogy változhat a világ.

Sztalin halála után kezdtek hazaengedni a politikai foglyokat. És hogy a munka ne álljon le, hoztak helyettük zsulikokat, köztörvényeseket. Megjött Andrej is, a

zsebtolvajok főnöke volt a Szovjetunióban, élet-halál ura. Ha valamelyik zsebtolvaj hibázott, Andrej parancsára azonnal kivégezték. Összebarátkoztam vele. Én nem tudtam, mi az a zsulikkirály, a karmanscsikkirály, ő nem tudta, mi az a szvesennyik, a pap. Kezdem neki beszélni a szakmámról, Dávidról és Góliátról. Hej, mondta Andrej: Dávid, mologyec! Eltalálta Góliátot!

Én nem tudtam kikerülni a szénbányából, de szerettem volna, mert már annyira elavultak a gépek, hogy heti két-három halálos baleset történt. Szerettem volna hazajönni, de mivel egészséges voltam, nem sikerült.

Jöttek a zsulikok. Minden barakkba, százhuszan voltunk egyben, kellett egy barakkszolga, egy gyezsurnij, takarítani, forróvizet hordani a teához. Ott csak forralt vizet lehetett inni, mert fertőző volt a víz. De a zsulikok nem akartak barakkszolgák lenni, mert az megalázó. Önkéntest kerestek. De ha politikai jelentkezett barakkszolgának, akkor általában beszervezték besúgónak.

De én haza akartam térni, és jelentkeztem gyezsurnijnak abban a barakkban, ahol Andrej volt a főnök. Reggel már mindenki úgy nézett rám, mint egy leprásra.

Beteg vagy?

Nem.

Akkor hogy kerültél ki a bányából?

Megmondtam. Ááá! Meg voltam bélyegezve, biztos besúgó. Megmosakodtam, leültem az ágyamra. Háromemeletes ágyak voltak, én az alsón, az ajtónál, ott volt a barakkszolga helye, és kezdtem a misét. Kitettem a kelyhet, amit egy konzerves üvegből csináltunk, megvan ma is, elővettem a jegyzeteimet, és hozzáfogtam, hogy imádkozzam. Látszott, hogy jár a szám, és hogy néha a kezemmel csinállok valamit. Figyeltek, jelentették Andrejnek, ő megkérdi, mit csinállok. Imádkozom.

Ez az az ima, amiért tíz napot kaptok? Az anyját! Tehát ugyanannyit kaptok, mint mi, ha kártyázunk. Ez igen!

Miért volt olyan nagy bűn a kártyázás? Pénzben nem játszhattak, de a kártyát megrajzolták, a tét a reggeli, elnyertem tőled, a tét a vacsora, azt is elnyertem tőled, de továbbjátszottak, ha elnyertem az ebédet is, sőt már a harmadnap ebédet is, akkor következett a mondat: te gyáva, nem mersz tovább játszani! Dehogynem! A tét legyen, hogy véresre vered a fejed a falban. Ezt is megnyerték. És akkor a vesztesnek oda kellett mennie a falhoz, és ha csak úgy gyengén verte oda a fejét, akkor seggbe rúgták, hogy nekiesett, vagy megfogták, és verték a fejével a falat. A zsulikok nem ismerték azt a kifejezést, grácia.

Befejeztem a misét, és elmondtam Andrejnek, hogy mit csináltam, hogy mi az a mise. A karmanscsikkirály ekkor megérezte, hogy a mise, az ima hatalmas lelkierőt ad az embernek. És nem kezdtek piszkálni, nem közösítettek ki, tudták, hogy belőlem nem lesz besúgó.

Ezután következett, hogy más barakkokba is el kellett mennem misézni. A Sztalin halála előtti karácsony táján öngyilkossági hullám indult a lágerban, és tartott hosszú heteken át. Heti két-három öngyilkos. Reménytelen volt a helyzetünk, hogy Sztalin beteg, arról nem beszéltek nekünk. Az embereknel a bedilizés volt az öngyilkosság előjele. Beszélgettünk öten-hatan magyarok, egyszer csak megszólalt az egyik: pszt, ne beszélj olyan hangosan, felköltöd a gyereket. És ha ez elkezdődött,

utána már azt hallotta, hogy a kerítés mögött a felesége kiáltja a nevét, a gyerekei szölongatják, apa, apa, gyere ide, és rohant a kerítéshez, amiben áram volt. Ha addig nem lőtte le a sztorozs, mert a kerítés előtt két méter szántás volt, és odaért a dróthoz, akkor megfogta, és rögtön fekete lett. Gyönyörű, könnyű halál volt, nem tudtuk megállítani.

Rólam közismert volt, hogy magyar vagyok, hogy pap vagyok. A nevemet nem tudták, a nevünket mi ott nem használtuk, úgy hívtak oroszul, ukránul, hogy Otyec zakarpatszki, Kárpátaljai atya. És fölkeresett a Ruh elnöke, ötvenhárom éves, lembergi vagy kijevei professzor, egyetemi tanár, élet-halál ura, éppen úgy, mint Andrej. Az ukránok tudnak szervezkedni.

Fölkeresett a pán prezident: Otyec zakarpatszki, egy kéréssel jöttem, közeledik a húsvét, a fiúk már kijelölték, hogy hetente hárman öngyilkosok lesznek, hogy így tüntessenek a szovjeturalom ellen, és hogy így építsük fel az új Ukrajnát. Három hét múlva húsvét, segítsen, hogy likvidáljuk az öngyilkosságot.

Pán prezident, ön ötvenhárom éves, professzor, ukrán. Fognak rám hallgatni, harmincöt éves kölyökre, akiről mindenki tudja, hogy madjar? És az ukránok meg a magyarok nem nagyon szeretik egymást. De ön pap, mondta a pán prezident. Hátha az Isten magának ad kegyelmet. Elszégyelltem magamat, mert abban hinnünk kell, hogy a papi hatalom – az hatalom. Elvállaltam, hogy másnap misézek a barakkban, és jöjjenek az ukránok.

Elmondtam csendben a misét, én annyira hiszek a miseszövegben, hogy amikor mondom, én könnyes vagyok még ma is. Látták, hogy én hiszek ebben. Áldás előtt pedig beszédet mondtam az ukránoknak. Arról beszéltem, hogy a Bibliában szó van a magvetőről, hogy kimegy a magvető a földre, leveszi a kalapját, keresztet vet, Uram, adj erőt nekem a munkához! Egész nap dolgozik. Befejezi a munkát, mielőtt újra befogná a lovat a szekérbe, leveszi a kalapját, keresztet vet, Uram, köszönöm neked, hogy erőt adtál, és arra kérek, hogy áldd meg a munkámat!

Hogy a föld termést adjon, azért dolgozni kell. Ha ti, testvéreim, föl akarjátok építeni Ukrajnát, azért nem csak imádkozni kell, hanem dolgozni is. Ez a magvető aljas gazember volna, ha az egész napot végigaludná, és este imádkozni kezdene, Uram, tégy csodát!... Adj termést!... És a gyerekek közben otthon éheznek. Én magyar vagyok, tisztelem az ukrán nemzetet is, de, és ez rizikó volt, mert ha nem sikerül, akkor kiüldöznek, köpök egy olyan ukránra, aki gyáván megfogja a drótkerítést, és nem vállalja a lágert, a hazatérést, hogy felépítse az új Ukrajnát. Megállt az öngyilkosság ezután.

Dolgoztam, kibírtam, 1956. augusztus 20-án szabadultam, szeptember 1-jén ha-zaérkeztem, és elhelyezkedtem az ungvári kerámiagyárban.

Mi, görög katolikus papok, százhuszonheten tagadtuk meg az aláírást, néhány papunkat pedig még 1949 előtt meggyilkolták. Börtönbe került egy apáca, Monajló Mária, azaz Teofila nővér is. Ő ápolta a munkácsi kórházban 1947 októberének utolsó napjaiban Romzsa Teodor püspökünket. A püspök ellen ugyanis a bezpeka megrendezett egy balesetet, amelyet azonban a püspök túlélt. Súlyos sérülésekkel szállították be a kórházba, ahol a betegágyában ölték meg. Teofila nővér fedezte fel, hogy a püspök nem a sérüléseibe halt bele, hanem meggyilkolták. Emiatt került börtönbe.

De százharminc görög katolikus pap, sajnos, aláírt. Amikor mi a börtönökből

hazajöttünk, az aláírtak a gyávasággal védekeztek. Beismerték a bűnüket, de hivatkoztak arra is, hogy ők bölcssek voltak, mert a pásztor nem hagyja cserben juhait. A százharminck hatvan százaléka visszatért. Volt olyan is, aki már csak a halálos ágyán, félve, hogy elkárhozik. És a visszatért hatvan százalék elismerte, hogy gyáva, aljas fráter volt.

Az aposztázia hivatalosan azok közé a bűnök közé tartozik, amelyeket csak a pápa oldozhat fel, de a pápa ezt a hatalmát átadhatja másnak. Mivel a határ a vasfüggönnyel itt teljesen le volt zárva, a pápa a megyés püspököknek adott hatalmat a feloldozásra. De a püspököknek gyakran nem ismertük a személyét. Titokban volt.

A nyilvános bűnt nyilvánosan kell jóvá tenni. A püspökünk megengedte, hiszen őt nem lehetett fölkeresni, hogy mi is adhatunk penitencia ellenében feloldozást. Meg is jelölte a penitenciát: nyilvános bűnbánattartás. Általában az volt a visszatérő penitenciája, hogy három hónapon át köteles minden nap elmenni a római katolikus templomba, és nyilvánosan áldozni.

A szabadulásom után én csendben miséztem idehaza, nehezen éltünk, mert egy szobába szorultunk be, és a feleségem állapotos is volt. Megígértük, hogy ha Isten segítségével a lágerből hazatérek, vállaljuk az ötödik gyereket, Csabát. De azért minden nap miséztem csendben idehaza, ahogy a lágerban is naponta miséztünk. A miséhez mi szükséges? Fölszentelt pap, legyen kenyér, bor, víz, imakönyv, szöveg feltétlenül, ha megvakultál, akkor egy társ, aki a szöveget olvassa, és az intenció, a szándék: misézni akarok.

Titokban tanítottam is, én voltam egyedül teológiai doktor. Huszonhárom tanítványom már fölszentelt pap. Magyarul is, ukránul is tanítok, mert a tanítványaim nyolcvan százaléka ukrán. A szovjet időkben titokban jártak hozzám.

Itt lakom már húsz éve ebben az Engels utcai tömbházban, a szomszédom egy nagyon szép asszony. Amikor fiatalabb volt, még csintalankodott. Az egyik reggel szól a feleségem, itt a KGB autója a ház előtt. Lesnek téged. Az egyik bent ült, fényképezőgéppel, a másik mászkált, figyelte, ki jön hozzám.

Mert megtudták, hogy tanítok.

Istenkém, fél háromkor kell jönnie Berecz Lacikának, aki azóta már pap lett. Megcsipik! Tizenegy óra, ők lent sétálnak, sőt váltják egymást. Egy óraker, mondom, magyarok Istene, véd meg Berecz Lacikát! Jobban féltettem őt, mint magamat, mert ő is családos ember volt. Egyszer csak hallok valami sumot, zajt. A feleségem kimegy a balkonra, apa, egy fiatalembert visznek el! Karon fogták, beültették, beültek mind. Hét óráig nem is volt semmi mozgás. Lacika fél háromra megjött órára, ötkor elment, és aztán sehol senki.

Hét óra felé megint hallok valami sumot. De már itt, az ajtónk előtt, és hallom a szépasszony hangját, akit nagyon szeretek egyébként, ezt persze nem kell félreérteni. Kinyitom az ajtót, és megkérdezem, segíthetek? Ott áll a délutáni fiatalembere is,

kezében fonyadt csokorral. Elemér bácsi, mondja a szépasszony, orosz nő, szmórtítye, ez azt hiszi, hogy én hülye vagyok. Tetszett látni délben, hogy japán pongyolában voltam, őt vártam, de nem jött. Csak most ért ide, a markában ez a hervadt bukétka, és egy hülye mese, hogy őt elvitte a KGB.

Igen, azt mondták, hogy pap akarok lenni, méltatlankodott a fiatalember, és tanulok valami O betűnél. Maty znajes kto ta takij! Ránézek, fiatalember, jöjjön be hozzám. Bejön, hozza a fonyadt virágait. Mondom, nem Ortutáj? Da, da, da, da, tetszik őt ismerni? Szétverem a pofáját! Ne bánts, én vagyok az. Mondom a feleségemnek, anyu, adj neki valami erőset. Kapott pálinkát és kávé. Mondom, ide figyelj, fiatalember, többet ne gyere ide. Mert senki nem fogja elhinni neked, hogy udvarolsz, mindenki azt fogja hinni, hogy hozzám jársz. Én pap vagyok és tanár. A, blagodarjű, blagodarjű.

A szovjet időkben nem volt olyan korszak, amikor tőlünk valahogy meg ne akartak volna szabadulni. Még a Gorbacsov-éra előtt ellátogatott hozzám bizonyos Rodcsenko elvtárs. Elegáns volt, mint a korosztálya, köszönt, mély tisztelem, de nekem már a meghajlás se tetszett. Leült és rögtön fölállt, engedje meg, hogy gratuláljak. Köszönöm, de mihez? Elkésve tudtuk meg, hogy ön micsoda képzett ember, úgyhogy bocsánatot kérünk. Elkésve tudtuk meg, hogy ön doktor, Budapesten végezte az egyetemet, rutinos pedagógus. Önt, kérem, kinevezték Leningrádba az egyetemre latin szakos tanárnak. És mutatja a kinevezést. Ott a pecsét, a nevem, minden.

És mivel kell érte fizetnem?

Mi akarjuk törleszteni az adósságunkat, mindazért, amit elkövettünk önnel szemben.

Nem akarom elhinni.

És most, ötvenhárom év után először, hadd dicsérjem meg nyilvánosan a feleségem, született Vitéz Gabriellát. Amikor látom a papírt, behívom, Gabi, gyere csak. Ő nem tud ukránul, mondom neki, hogy milyen ajánlatot kaptam. Azt mondja, nekem nem tetszik. Miért? Nem kér semmit. Nem kér aláírást, hogy legyen pravoszláv, vagy hasonló hitehagyott. Na jó, és mit kell csinálnom, kérdezem Rodcsenko elvtársat. Először kitöltjük az autobiográfiát. Előveszi a papírt, én be akarom írni a személyi adatokat. Rodcsenko elvtárs közbevág, tessék megengedni, hogy a titkára legyen, nekem hamarabb megy. Na, Ortutáj Elemér Jevgenyijevics, születési hely, év, hónap, nap. Nemzetiség, mondom: vengr. Hát mi azt tudjuk, de Leningrádban nem lehet magyar tanár. Ide csak beírjuk, hogy ukrán vagy szlovák, és mindettől függetlenül mi tiszteletben tartjuk, hogy ön továbbra is magyar.

(Ungvár, Ortutaj Elemér)

„HOLNAP IS FELKEL A NAP...”

„Ezen nem volt szabad meghátrálnom,
mert magam után hódton volna azokat,
akik belém kapaszkodtak.”

Dr. György Császár
bíróként, országgyűlési képviselőként

- Kárpátalja a 20. században egy görögkatolikus pap élettörténetén keresztül

